

SINT-MARTINUSPAROCHIE RIJMENAM

1350 JAAR

959 - 2009

Luc Vangeel

2025

VOORWOORD

Op zondag 4 september 2005 werd, na omvangrijke restauratiewerken, de Rijmenamse kerk terug plechtig in gebruik genomen.

In de periode 2009-2010 vierde deze parochiegemeenschap de 1350ste verjaardag van het overlijden van Sint-Elooi, haar vermoedelijke stichter. Bij deze gelegenheid ging toenmalig aartsbisschop André-Joseph Léonard voor in een plechtige viering, gaf de heemkring een lijvig boek uit over de geschiedenis van de parochie en wijdde de aartsbisschop een gedenkplaat in met de namen van de tot op dat ogenblik gekende bedienaars van de eredienst.

Aangezien de kerk reeds vele jaren dagelijks permanent geopend is, leek het ons aangewezen om u, bezoeker, deze brochure ter beschikking te stellen, naast de moderne digitale middelen. Neem ze gerust mee zodat je thuis nog kan nagenieten van het bezoek aan Rijmenam en aan onze kerk, waar we best trots op zijn.

Vele vrijwilligers dragen er zorg voor dat dit patrimonium voor het nageslacht wordt bewaard.

Wij danken u voor uw belangstelling en hopen dat deze gewijde ruimte, waar reeds meer dan 1000 jaar de mensen uit dit dorp in lief en leed samenkomen, u mag aanspreken.

Luc Vangeel

Secretaris kerkraad
Erevoorzitter heemkring 't Hoefyser vzw

Kaft: Rijmenam kerk zoals getekend door A.F. Van den Eynde in 1854 © KIK Brussel

EEN WOORDJE GESCHIEDENIS OVER DE SINT-MARTINUSKERK¹

Wanneer de eerste kapel of kerk in ons dorp werd gebouwd, is onbekend. Wel is het zo dat er reeds in de Romeinse tijd bewoning was in wat later Rijmenam zou worden.

Opgegraven artefacten van 4000 jaar voor tot 400 jaar na Christus, bewijzen een vroege tot zeer vroege bewoning.

Volgens de oude volksoverlevering is de parochie, toegewijd aan Sint-Martinus, gesticht door Sint-Eligius tijdens zijn missioneringstocht door Vlaanderen.

In de 9de eeuw wordt het dorp vernoemd in een akte van Karel de Grote, die in een middeleeuws handschrift bewaard bleef. Volgens sommige historici authentiek, volgens anderen wel degelijk een vervalsing.

De oudste erkende vermelding evenwel van de parochie is 1046: *Rijmenam aan de Dijle gelegen, was een grensparochie van het bisdom Luik en het aartsdiakonaat Antwerpen in het bisdom Kamerijk.*²

Tot 1120 is de parochie afhankelijk van de abdij van Bornem, jaar waarin deze laatste overgaat in handen van de abdij van Affligem.

Vermoedelijk was de eerste kapel of kerk een Romaans kerkgebouw met éénbeukig schip en een koor met halfronde apsis. Het bepleisterde interieur was waarschijnlijk in geel en rood geschilderd, en had een vloer in geel en zwart geglazuurde tegels. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat er in het jaar 1000 reeds een kerk op deze plaats stond.

Een volgende fase is de bouw van een kerk in Gotische stijl, te situeren in de 14de eeuw.

Ze bezat een massieve westertoren met vijf geledingen, een driebeukig schip met bogenarcade en een uitstekend transept. Als koor werd het Romaanse koor verder gebruikt. Afdekking gebeurde door zadeldaken op schip, transept en koor en schuine daken op de zijbeuken. Op de bepleistering van de binnenmuren waren figuratieve

¹ Deze tekst is gebaseerd op het verslag van Raf Ribbens over het archeologisch onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het VIOE, tijdens de periode september-december 2004.

² K. Van Rooy, *Oudheidkundige inlichtingen over de parochies van Antwerpen en Brabant*, Brugge, 1899.

muurschilderingen aangebracht (zie achteraan in de linker zijbeuk – voorstelling van druivenranken), op de pilaren een gele beschildering en op de bogenarcade een rode beschildering. De vloer bestond uit grote witte kalkstenen tegels.

In het verdere verloop van de geschiedenis kende het gebouw verschillende uitbreidingen. Als eerste werd aan het koor een driezijdig koreinde met spitsboogramen gebouwd. Een nieuwe sporenkap vormde de overdekking. Vervolgens werd de zuiderzijbeuk met circa anderhalve meter verbreed, waarna de muur van de noordbeuk een verwoesting en wederopbouw kende. De toren en waarschijnlijk een deel van de kerk leed schade bij de slag van Rijmenam tussen Staatsen en Spanjaarden op 1 augustus 1578 waarna een reconstructie en herstellingen plaatsvonden. In 1612 werd de toren van een extra geleding en een spits voorzien.

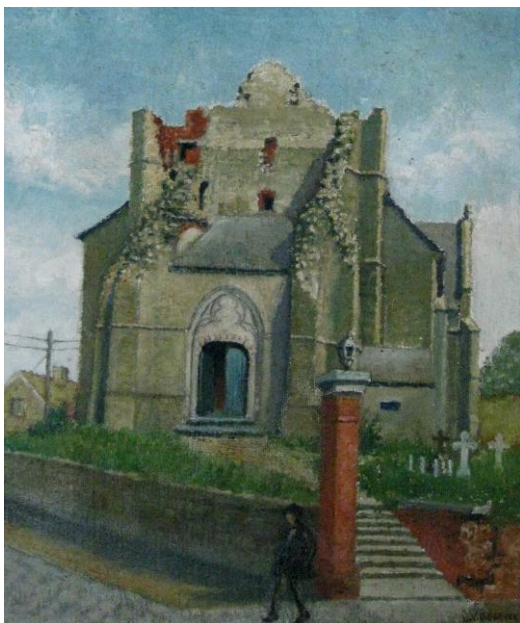
In 1695 werd de torenspits getroffen door blikseminslag en het heeft zeer vele jaren geduurd voor de toren hersteld was.

In 1765-1766 werden de zijmuren opgetrokken zodat de hele kerk onder één dak kwam. Ook het interieur werd toen grondig aangepast met de constructie van gewelven in bepleisterd lattenwerk, het plaatsen van zijaltaren en de aankoop van een nieuw orgel (Joannes Smets - Brussel - 1777-1778).

Er kwam eveneens een nieuwe kerkvloer (1785); men startte met de bouw van een nieuwe pastorie en een vierkante doopkapel werd toegevoegd tegen de westzijde van de zuidbeuk, waar ze zich nu nog steeds bevindt.

In 1818 bouwde men een nieuwe sacristie op de plaats van de woning van de onderpastoor

Een nieuwe uitbreiding gebeurde in 1834 wanneer men besloot de noordbeuk te verbreden zodat opnieuw symmetrie ontstond met de reeds aangepaste zuidbeuk.

De in september 1914 stukgeschoten toren werd in de jaren 1927-1929 heropgebouwd.

Tussen juli 1993 en april 1997 werd heel het gebouw gerestaureerd: buitenmuren werden hersteld en beschermd, het interieur kreeg een verflaag.

Ondertussen liet de kerkfabriek in samenwerking met de gemeente het beeldenpatrimonium uit de 16de tot 18de eeuw, restaureren.

Bij dit beeldenpatrimonium verdienen drie beelden onze bijzondere aandacht omwille van hun oudheidkundige waarde.

Het betreft achteraan links een beeld van Sint-Antonius-Abt, of Sint-Antonius-met-zijn-varken. Hert is een beeld uit de vroege 16de eeuw, eenvoudig van snit, maar reeds vroeg vermeld als bezit van onze kerk.

Een volgende beeld is dat van Sint-Rochus, een pestheilige. Eveneens vroeg zestiende-eeuws. Het staat in de nis boven de linkerdeur van het hoogkoor. Hij is een pestheilige.

In juni 1575 werd door de Rijmenamse dorpsgemeenschap en pater Hector van de Cellebroeders van Mechelen een contract gemaakt tot verzorging en bijstand van de pestlijders te Rijmenam. Vijftig jaar later, in 1625 woedde in ons dorp opnieuw de pest en zal pastoor Rumoldus de Leeuw overlijden ten gevolge van het feit dat hij zich letterlijk heeft doodgewerkt om zijn arme parochianen bij te staan. De deken noteerde in het overlijdensregister van de parochie: *hij heeft zijn leven gegeven voor zijn schapen.*

Een derde merkwaardig beeld is een Sint-Anna-ten-Drieën uit dezelfde periode. Het was oorspronkelijk gepolychromeerd, maar deze is meer dan 100 jaar gelden door de toenmalige pastoor verwijderd. Men heeft ooit geprobeerd het beeld te ontvreemden, maar door de alertheid van de toenmalige parochiepriester is dit niet gelukt.

Naar aanleiding van de restauratie van het orgel met de eraan gekoppelde nieuwe vloerverwarming, werd een verlaagd doksaal gebouwd, de kerk opnieuw geschilderd en de ruimte aangepast aan een vernieuwd liturgisch inzicht (2003-2005).

In juli 2005 werd de kerk terug in gebruik genomen met het project *Introïbo*.

INTROIBO³

Dit is de naam van het project dat de herinrichting van de kerk tot doel had.

Ter gelegenheid van de restauratie van het orgel en het plaatsen van de nieuwe vloerverwarming, rijpte bij de parochieploeg de idee om het interieur van de kerk te vernieuwen. Al vlug kwam men tot het besef dat er een eenheidsvisie moest steken achter deze aanpak. De kerkraad en de parochie maakten door verkoop van gronden de nodige fondsen vrij en de ploeg sprak ontwerper Roel Vandebeek uit Hasselt aan om zijn ideeën met die van de ploeg te confronteren. Dit resulteerde in wat u hier ziet.

³ Algemeen ontwerp : Roel Vandebeek en Herman van Meer

Verlichting : Hans Weyers en Klaas Borms

Doopvont : Piet Stockmans

Geluid : Frère Electronics

Meubels : Jan Kuijken

Electriciteit : Jo Pelgrims

Schilderwerk : Firma De Witte

De ruimte van de kerk is opgevat als een uitdrukking van een gelovige levenszin. De voortdurende vraag van een mens '*vanwaar komen wij en waar gaan wij naartoe*' wordt in deze sacrale ruimte gesymboliseerd en krijgt hier de aanzet tot een gelovig antwoord. De mensen komen binnen in deze ruimte nadat zij '*de wereld*' hun dagelijks doen en laten, hebben verlaten.

In het midden van de kerk vinden zij mekaar terug: gelijkgezinden die eveneens aan de zoektocht bezig zijn. Mensen krijgen er duiding bij het bestaan, bij het leven en de dood, bij de moeilijke momenten in het bestaan, en bij al wat tot vreugde stemt.

Het zijn niet alleen die van vandaag die meegaan, maar ook '*de heiligen ons voorgedaan*'. Daarom omarmen de zo dierbare en herkenbare voorgangers van lang geleden, onder leiding van Sint-Maarten en Sint-Elooi - links en rechts vooraan bij de ingang van het koor - de kring van geloofszoekers van vandaag. Maar ... wij gaan terug naar '*de wereld*', onze inzet waar wij wonen en werken indachtig.

De hunkering blijft, want veel verder op onze weg, nog verder van de wereld, staat het tabernakel, daar waar een mens God zal zien zoals Hij is en waar ik met Hem kan spreken zoals een vriend met een vriend.

Er werd gekozen om de kerkruimte op deze manier in te delen en toch als één geheel te beschouwen.

De doopkapel blijft de ruimte voor de doop (aan het begin van de opgang); het koor is de ruimte waar Christus in de hostie vertegenwoordigd, in het tabernakel rust.

En tussen al die gebeurtenissen in komt de gemeenschap bij mekaar om te bemoedigen en te dragen, wetens dat er maar Eén is Die ons bijeenhoudt: Jezus de Opgestane. De Paaskaars is daarom samen met het Boek en de Eucharistie het centrale punt in deze ruimte.

Omdat dit alles naast een esthetische, een catechetische en bezinnende verrijking is voor de mensen, werd beslist de kerk alle dagen open te houden.

Dag aan dag kunnen mensen er binnen om te bidden, stil te zijn en te overdenken dat zij op weg zijn, aan het opklimmen zijn naar het einddoel: *Introïbo ad altare Dei – Ik ga op naar het altaar van God.*

Wij kunnen niet genoeg de vele mensen bedanken die mee inspiratie zijn geweest en doorzettingsvermogen hebben getoond.

Zij zijn fier op de kerk van Rijmenam en op de christelijke geloofsgemeenschap die hiermee de kern van haar missie tot uitdrukking brengt : liturgie, catechese en caritas.

De officiële inwijding van het nieuwe altaar heeft plaats

gehad op zondag 4 september 2005 door de toenmalige bisschop van Saint John's-Basseterre uit Antigua in de Caraïben, Most rev. Donald Reece (°1934), thans aartsbisschop-emeritus van Kingston, Jamaica (2025).

BESCHRIJVING

U is de kerk binnengetreden via een westportaal. Het is immers traditie dat oude kerken gebouwd werden met het koor naar het oosten gericht. Het oosten staat immers symbool voor de zon en het licht, zoals de verrezen Christus het Licht is dat in de wereld komt.

De kerk is van het basilicale type met een diep koor, smalle zijbeuken en een korte kruisbeuk. Ze is in totaal 28 meter lang, 20 meter breed in de kruisbeuk en 12 meter hoog in de middenbeuk. De toren met merkwaardige dakbekroning vormt met zijn 44 meter hoogte een prachtig silhouet in het landschap van de Dijlevallei.

Het koor van de kerk werd *ex capita* gebouwd, wat betekent dat er een lichte afwijking bestaat ten overstaan van de lengte-as van het schip. Dit staat symbool voor Christus aan het kruis die zijn hoofd ook lichtjes nijgt. Dit is zeer goed waar te nemen wanneer je midden onder het doksaal plaatsneemt en naar het achterste koorvenster kijkt en een kenmerk voor zeer oude kerken.

De huidige liturgische opstelling werd in 2005 in gebruik genomen na de plaatsing van de vloerverwarming en de restauratie van het orgel.

Patrimonium

De kerk beschikt over verscheidene oude heiligenbeelden die allen de laatste jaren gerestaureerd werden.

Recht voor u boven de kooringang hangt een modern kruis met hierop een Corpus Christi uit de zeventiende eeuw. Dit Christusbeeld hing oorspronkelijk op het kerkhof, op de plaats waar zich thans een gietijzeren kruis bevindt, vlak onder het achterste koorvenster. Het lag jaren op de zolder van de pastorie tot het eind van de jaren zestig gerestaureerd werd en in de kerk opgehangen.

Links wandelend in de kerk ziet men onmiddellijk een restant van een muurschildering met druivenranken. Wellicht nog een overblijfsel van de middeleeuwse muurbeschilderingen uit de veertiende eeuw. Er boven hangen 11 rouwblazoenen. De meesten met het familiewapen Pouppez de Kettenis de Hollaeken (drie gouden sterren op een schuinbalk van azuur), die het plaatselijk kasteel bewoonden en reeds méér dan twee eeuwen met ons dorp verbonden zijn.

Links naast het Lievevrouwe-altaar, staat een barokke biechtstoel uit 1672. Een tweede exemplaar bevindt zich aan de overzijde.

Het altaar zelf draagt een schilderij op paneel, een Tenhemelopneming van Maria. Dit schilderij, gemaakt naar P.P. Rubens zou uit de zeventiende eeuw kunnen dateren. Het portiekaltaar werd samen met dit van de zuiderkruisbeuk, eind achttiende eeuw

geplaatst, wanneer de kerk onder één dak werd gebracht. Op het altaar staat een modern beeld van Onze-Lieve-Vrouw-van-de-Offerande. Ze offert het kind Jezus aan de gelovige gemeenschap. Het is oorspronkelijk door een Franse kunstenaar gemaakt en dit is een polyester kopie .

Aan de eerste pilaar links bij de ingang van het koor vind je een Sint-Martinus-tepaard die zijn mantel deelt met een arme bedelaar. Het is een achttiende-eeuws beeld.

Bij de ingang van het koor links hangt een Christus-op-het-Stro, een werk eveneens naar Rubens. Dit werk is geschilderd op panelen samengesteld door de paneelmaker van Rubens. Het origineel, een triptiek, hangt in de kathedraal van Antwerpen.

Boven de linkerdeur staat in een nis een vroeg zestiende-eeuwse Sint-Rochus.

Het middelste glasraam op het koor stelt Sint-Martinus en Sint-Elooi voor. Dit glasraam werd vervaardigd in 1895 door de bekende Mechelse kunstglazenier Pluys. In 1930 werden de vier andere kunstglasramen geplaatst.

Wanneer u het koor verlaat kan u boven de deur van de sacristie een prachtige Sint Anna-ten-Drieën bewonderen, eveneens vroeg zestiende-eeuws.

Naast de deur van de sacristie hangt in een lijst een verzameling zilveren ex-voto's, geofferd door bedevaarders aan de kerk uit dankbaarheid aan Sint-Elooi, patroon van smeden en landbouwers en officieel vereerd in ons dorp sedert 1370. Men vatte ze samen in deze lijst in 1959 ter gelegenheid van de 1300ste verjaardag van het overlijden van Sint Elooi.

Hier vlakbij bevindt zich op de pilaar een zeer mooi gepolychromeerd achttiende-eeuws Sint-Elooisbeeld. De heilige wordt er voorgesteld als bisschop met staf, mijter en hamer.

Hiernaast bevindt zich een tweede portiekaltaar, ditmaal met een schilderij Sint-Martinus voorstellend op het ogenblik dat hij een bedelaar voor de stadspoort van Amiens een gedeelte van zijn soldatenmantel schenkt. Dit schilderij verkreeg de kerk bij het overlijden van ere-pastoor Servranx in 1825. De Mechelaar Augustinus Bernaerts is de maker. Het is trouwens het enige schilderij in de kerk waarvan de auteur bekend is.

De glasramen boven de biechtstoelen werden geplaatst in 1949. Ze werden ontworpen en uitgevoerd door Crickx en Crespin, zoals kan gelezen worden.

De preekstoel, die onmiddellijk opvalt door zijn kleurschakering, dateert volgens een inscriptie onder het klankbord, van 1558. Er is echter heel wat dat erop wijst dat deze preekstoel samengesteld is uit onderdelen van diverse stijlperiodes. Vergelijk maar even de gotische snit van de vier evangelisten, de renaissance-figuur van Sint-Maarten en de barokke zuiltjes opgesmukt met klimopbladeren.

Achteraan in de kerk bevindt zich sedert 1766 de doopkapel. De arduinen gotische kuip dateert uit de vijftiende eeuw. De sluitsteen van het gewelf stelt eens te meer Sint-Martinus voor en was tot bij de Eerste Wereldoorlog de sluitsteen van het doksaalgewelf. *Vermoedelijk* dateert hij nog uit de beginfase van de bouw van de toren.

De achttiende-eeuwse kerkmeestersbank van de Broederschap van Sint-Elooi in Lodewijk XV^ostijl bevindt zich vlak naast de toegang tot de doopkapel. Hierboven staat een mooi achttiende-eeuws terracottabeeldje van Sint-Elooi.

Boven het gestoelte hangt een schilderij dat de *Verloving/Huwelijk van Onze-Lieve-Vrouw* voorstelt. Het is eveneens achttiende-eeuws werk *naar Rubens*.

Aan de pilaren bevinden zich verder nog: van links naar rechts, Sint-Antonius-met-zijn-varken (zestiende eeuw) , Onze-Lieve-Vrouw (achttiende eeuw) en Sint-Martinus als bisschop (achttiende eeuw).

Zo is u de kerk rondgestapt. Blijft nog op het doksaal het beschermde historische orgel uit 1778, gebouwd door Joannes Smets uit Brussel. Na een grondige en algehele restauratie door het atelier Pels-Dhondt uit Herselt, was het Benjamin-Joseph Steens, titularis-organist van de Saint-Remi basiliek in Reims die het in 2008 officieel inspeelde.

Bij het verlaten van het portaal kan u nog links en rechts aan de deur uitsparingen in de torenmuur zien waarin balken werden gelegd ter beveiliging van de dorpelingen die zich in geval van gevaar terugtrokken in de kerk. Eenzelfde beveiliging bestaat eveneens achter de deur die toegang geeft tot de torentrap.

Alvast, hartelijk dank voor uw belangstelling en uw bezoek aan dit huis van gebed en bezinning, waar de Rijmenamse gemeenschap reeds méér dan 1000 jaar samenkomt.

